

بكارهينانا پشكین ئاخفتنی د دیوانا (ئهز و ئاگر) یا هۆزانفان (هزرهان عبدالله) یدا
 استعمال الأقسام الكلام في ديوان (أنا و النار) للشاعر (هزرهان عبدالله)
 utilising part of speech in (Az w Agr) poem
 (which is written by poet (HzrvanAbdullah

دولت محمد أحمد^١، كاوان أسماعيل خليل^٢

^{٢،١} بهشی زمانی کوردی، فه کۆلتی زانسته مرۆفایه تیه کان، زانکۆی زاخۆ، شاری زاخۆ، هه رێمی کوردستان، عێراق

Corresponding author's e-mail: dawlat.ahmed@uoz.edu.krd

پوخته:

زمان ب هه می پیکهاته یین خۆ یین جۆراوجۆرفه بوویه ژیده ری پێزانینین جیاوازین ژيانا جفاکین جۆراوجۆر و تیتال و نیرینا تاکه که سین کورد بو ژيانی. هۆزانین هۆزانفان (هزرهان عبدالله) ی وه کو تیک ژ ئهوان هۆزانین کوردییه و جۆری ژيانی و هنده ک تیتال و که سایه تی و نازایه تی و لاوازییا تاکین کورد دناف جفاکین کورده واریدا دیاردکه ت. گومان تیدا نینه کو زمان ب گشتی و پشکین زمانی وه کی (ناف، جیهنا فین سه ربه خۆ، هه فالناف، کار) ژ ئهوان بارودۆخین دهروونی فه ده ر نینه. فه کۆلین ل ژیر نافونیشانی (بکارهینانا پشکین زمانی د دیوانا (ئهز و ئاگر) یا هۆزانفان (هزرهان عبدالله) ی) یه و هاتیه ته رخانکرن بو نیشاندا نا رێژه یا بکارهینانا پشکین ئاخفتنی د هۆزانیدا، دیسان فه کۆلین ل دویف (رینبازا ناماری) هاتیه نه جامدان.
 په یقین کلیل: ئاخفتن، پشکین ئاخفتنی، ئه ده ب، هۆزان، رێژه.

گۆفاری زانکۆی هه نه بجه: گۆفاریکی زانستی ته کادیمییه زانکۆی هه نه بجه ده ری ده کات	
DOI Link	http://doi.org/10.32410/huj-10508
رینکه وه نه کان	رینکه وه تی وه رگرتن: ٢٠٢٣/٢/٢٧ رینکه وه تی په سه ندردن: ٢٠٢٣/٣/١٠ رینکه وه تی بلاوکردنه وه: ٢٠٢٤/٣/٣١
نیمه یلی توێژه ر	dawlat.ahmed@uoz.edu.krd
مافی چاپ و بلاوکردنه وه	© ٢٠٢٤ د. دولت محمد أحمد، د. كاوان أسماعيل خليل، گه یشتن به م توێژینه وه یه کراوه یه له ژیر ره زامه ندی 4.0 CCBY-NC-ND

المخلص:

أصبحت اللغة و بكافة مكوناتها المختلفة مصدرا مهما للمعلومات داخل المجتمع و يصنم في ثناياه العديد من الأعراف و المبادئ للشخصية الكردية و نظرتة الى الحياة. قصائد الشاعر (هزرفان عبدالله) يحمل في حياتها العديد من الأعراف و الشخصيات والحريات و كذلك تعبر عن ضعف الشخصية الكردية داخل المجتمع. بلا شك أن اللغة وجميع أقسامها مثل (الأسم، الضمائر المستقلة، الصفات، أفعال) ليسوا ببعدين عن الوضع النفسي للشاعر والمستقبل (القارئ، المستمع) و من هذا المنطلق يمكن أن نقوم بتحليل النص الأدبي من عدة جوانب اللغوية. هذه الدراسة تنظر الى النص من خلال الوضع النفسي للشاعر. هذه الدراسة موسومة بـ (استعمال الأقسام اللغوية في ديوان (أنا و النار) للشاعر (هزرفان)) قمنا في هذه الدراسة بتحديد النسب المستعمل للأقسام اللغوية في الديوان المذكور. طبقنا المنهج الإحصائي في هذه الدراسة.

الكلمات المفاتيح: الكلام، أقسام الكلام، الأدب، القصيدة، النسبة.

Abstract:

Language with all different types of its structure has become a source of information in social life, custom and Kurdish individual point of view. Poem of the poet (Hzravan Abdullah) is one of these poems that imply the way of living, personality , bravery, weakness of individual in kurdish society. With no doubt, language and its part of speech (names , pronouns, adjectives, verbs) take similar roles, weather express the psychology of poet, reader, listeners , the character of novel, or it can be analysed in many other aspects. This research focuses on the form of the context of the poem to clarify the psychology of the poet which is titled utilising part of speech in (Az w Agr) poem which is written by poet (Hzravan) and its devoted to determine the use of part of speech based on statistical method.

Key words: speech, part of speech, art, poem, percentage.

رَبِّبَا زَا فِه كَوَّلِيْنِي: ئەف فِه كَوَّلِيْنِه ل دويڤ رَئِيَا زَا وه سڤي يا ئاماري هاتيە ئەنجامدان..

سَنَوْرِي فِه كَوَّلِيْنِي: سَنَوْرِي فِه كَوَّلِيْنِي دچينه د بوارِي مَوْرَفُوْلُوْرِي و شِيوازگه رِيِي.

ئارمانجا فِه كَوَّلِيْنِي: ئارمانجا فِه كَوَّلِيْنِي بريتبيە ژ دويڤچوون و دەستنيشانكرنا هوزانين ديوانا (ئەز و ئاگر) يا (هزرفان عبدالله) ي ب گشتي ل دويڤ رَئِيَه يا بكارهينانا پشكين ئاخفتي يين وه كي (ناف، جيھناڤين سەربەخۆ، هەڤالناڤ، كار) ي، نەخاسمە سەلماندن و شروڤه كرنا ئەوان هوزانان ل دويڤ ميتودا ئاماري ل سەر ديوانا (ئەز و ئاگر) يا (هزرفان عبدالله) ي.

پهيكه رِي فِه كَوَّلِيْنِي: فِه كَوَّلِيْن ب گشتي ژ دوو پشكان پيكدهيەت، پشكا ئيكي ب ناڤي (دەرازينكهك دەرباره ي زمان و هوزاني) و دوو تەوهوران بخوڤه دگريت، تەوهري ئيكي بريتبيە ژ دياركرنا پهيوه نديي دنافه را زمان و هوزانيدا، تەوهري دووي تايبه تە ب پشكين زماي يين وه كي (ناف، جيھناڤين سەربەخۆ، هەڤالناڤ، كار) ي ، پشكا دووي ب ناڤي (پراكتيزه كرنا بكارهينانا پشكين ئاخفتي د ديوانا (ئەز و ئاگر) يا (هزرفان عبدالله) .

پرسیارا فە کۆلیئی: فە کۆلین بزاڤی دکەت بەرسفا ئەفان پرسیاران بەدەت:

۱- کێژ پشکین ئاخفتنی ب پلا ئیکێ هاتیە بکارهینان و بۆچی؟

۲- کاریگەر بیا ئەوان پشکین ئاخفتنی د ئەڤی دیوانیدا چیبه؟

چوارچوڤه یا تیۆرا فە کۆلیئی: چوارچوڤه یا تیۆرا فە کۆلیئی بریتییه ژ پشتبەستن و جهختکرنی ل سەر بکارهینان و پراکتیزه کرنا تیۆرا ناماری ل سەر هۆزانین هۆزانفانی، کو ب د ئەڤیژیدا سادهترین جوړی ناماری هاتییه بکارهینان بو نیشانانان ریژهیا بکارهینانا پشکین ئاخفتنی، کول دویف ریژهیا سەدی (%). یا سەرجهمی هۆزانین ئەوی دیوانی ریژهیا بکارهینانا هەر ئیک ژ ئەوان پشکین ئاخفتنی هاتییه نیشانان.

۱- دەرازینکهك دەرباره ی زمان و هۆزانی:

۱-۱- په یوهندی د نافهرا زمان و هۆزانیدا:

زمان هۆکاره کێ سەرکێی په یوهندی کرێیه دنافهرا تاکین جفاکیدا و خودان سیستهمه کێ ئالۆزه، هەر "ئەم زمانه کاتیک دەچیتە ئاستی خوازه و نووسینی شیعره وه، پلهی بەرزتر و ورتتر و چرتتر دەبیته وه، که جیاوازه له زمانی ئاخواتنی رۆژانه" (أحمد: ۲۰۲۲: ۴۷) و هەر ئەڤ جیاوازیه زی بوویه ئەگەر کوزمان ببیته ئیک ژ رهگهز و پیکهاته یین ئافکارنا هۆزانی، چونکی زمان د هۆزانییدا ئەو دەرپرینا هونهریه، کو گه له ک ب هویری په یقین جوړاو جوړین وه کی (ناف، هه فالنفا، کار) بخوڤه دگرت ل دەمی دارشتنا رسته یان دپرتین هۆزانی، ئانکو "هەر شیعریک له باریه ک هه لوه شینیته وه، ده بینین، له کۆمه له وشه یه ک پیکهاتوو" (عیسی: ۲۰۰۹: ۳۹ - ۴۰).

ل ئەڤیژیدا مه به ستامه ژ زمانی، زمانی نفیسینا هۆزانییه و بیگومان ئەڤ زمانی نفیسینی پروسسسه کا ئالۆزه و هۆزانفان د دەمه کێ دیارکریدا بو قالبکرنا هزر و بیرین خو دادپرتیت، کو هەر دکه فندا بابته "باه خدان به زمانی شاعر و جیاکردنه وهی له زمانی ئاسایی خه لک و دیاری کردنی سروشت و خاسییه ته تایبه تییه کانی ئەو زمانه هەر له کۆنه وه له لایه ن ئەڤلاتون و ئەرستو وه باسکراوه و لێ کۆلراوه ته وه، ئینجا ئەو باس و لیکۆلینه وان له گه ل سهره لئانی قوتابخانه ی ئەدهی و ره خنه ییه کان په رهیان سهندوو و فراوان بوونه" (سابیر: ۲۰۰۶: ۲۸۱)، له وما هه ولددهت ب جوانترین و باشترین شیوه په یق و رسته و دەرپرین خو بگه هینیته به رامبه ری، نه خاسمه ژلای په یقانه کو گه له ک جارن بئنی ئیک په یق فیجا ژلای پشکین زمانیه - ناف یان هه فالنفا یان کار بیت - رۆلی خو دبینیت د گه هاندنا په یاما هۆزانی، " چونکه شاعر که رسته ی وشه یه چەند شاعر فەرهنگی وشه ی ده وله مندتر بیت ئەوه نده توانای دارشتنی شیعری زۆرتتر ده بیت، چەند وشه کانی رهنگا و رهنگ بن ئەوه نده جوانتر تابلوی شیعره که ی دهنه خشینیت " (عیسی: ۲۰۰۹: ۴۰)، ژبه رهندی دەمی هەر نفیسینه ک، یان هۆزانه کێ دخوینیت و گوهداریی دکه یین، ب ریکا شیوازی ئەوی دزانین یا کێژ نفیسهری، یان هۆزانفانییه و "هەر ئەمه شه دواتر ناسنامه و شیوازه به خودی نووسه ره کان ده به خشینت و به هوی زمانی نووسینه وه نووسه ریک له نووسه ریک دیکه جیا ده کرتته وه و فوری دیارکراوی خو ی وهرده گرت " (رحمان: ۲۰۱۷: ۸۲).

دەمی هۆزانفانی فەرهنگا ئەوی ژ لای پشکین ئاخفتنی هه یتر بیت، هه ولددهت ب باشترین و سهرنجراکیشترین شیوه هۆزانا خو فه هینیت، ئەڤه ئەوی چەندی ناگه هینیت کو هۆزانفان ژ ده ف خو ئەوان په یقان دهینیت و دادپرتیت، به لکو ئەڤ په یقین هه د بنه رندا د فەرنگیدا هه نه و خه لکی ب شیوه یه کێ گشتی بکاردهینن، به لی وه کی مه ئاماژه پینا هۆزانفان ب رهنگه کێ دیتر و کاریگه رتر ئەوان په یقان بکاردهینیت، وه کی هۆستایه کێ زیره ک و ژیهاتی، ئەڤه ژی دسه لمینیت زمانی هۆزانی داهینانه، ههروه سا "زمانی شیعری هۆکاری گه یاندنه وه ک ئەو ئەرکه ی له ئەستوی زمانی ئاساییه و له هه مان کاتیشدا ئامانجه که گه یاندنی په یامی جوانی و ئیستاتیکیه " (ئهمده: ۲۰۱۷: ۴۴۵)، چونکی "ئەگەر فەرهنگی وشه کانی به هیز نه بیت ئەوا شیعره که ی زۆر راست و رهوان و جوان و ناسک و رازوا نابت، هه میشه له دەوری چەند وشه یه ک کۆده بیته وه له زۆربه ری شیعره کانی دووباره و ده باره و سه دباره ده بنه وه و یزاریه ک به خوینەر ده دات..." (عیسی: ۲۰۰۹: ۴۱) و ئەڤ په یقین هه وه کی کۆگه هه کێ د مه ژیی هۆزانفانیدا ئومبارکینه، هەر ئەڤ یزاریه دبیته ئەگه ره سەنگ و بهایی هۆزان و هۆزانفانی کیمبیت و وه رگر،

یان خوانده‌شان ب چافه کئیمتر بنیترینه هۆزانی.

ئه‌ف پشکین ئاخفتنی د هۆزانی، یان دیوان، یانژی ل ده‌ف هۆزانفانی وه‌کی کوده‌ک هاتییه بکارهینان و ل دویف ریژه‌یا بکارهینان و دووباره‌بوونا ئەوان ده‌ینه ده‌ستنیشانکرن، بیگومان ئەفه گرنیدای بیر و بۆچوون و باری ده‌روونیی هۆزانفانییه، مه‌به‌ست ژ کودی بریتییه ژ دووباره‌بوون و بکارهینانا ئەوان پشکین ئاخفتنی ب په‌نگه‌کی زیده‌تر ژ زمانی ئاساییا رۆژانه یا خه‌لکی.

۱- ۲- پشکین ئاخفتنی: پشکین ئاخفتنی ئەفین ل خواری بخۆفه‌دگریت:

۱-۲-۱- ناف: ئەو پشکی (ئاخفتنی) یه، کو بو ناکرنا که‌س و تشت و رویدانان ده‌یته بکارهینان و ژ گه‌له‌ک لایه‌نانفه جورین ئەوی ده‌ینه ده‌ستنیشانکرن، وه‌کی جورین نافی ژ لای هه‌بوونی و رۆنان و نشی و ... هتد.

ل ئەفیریدا جورین نافی ب گشتی ل دویف هه‌بوونا ئەوان د ئەوی دیوانا هۆزانفیدا ده‌ینه دیارکرن، چونکی ئارمانجا مه‌ ب تئ نیشانان ریژه و چه‌ندایه‌تیا بکارهینانا نافییه، ب به‌راورد ل گه‌ل پشکین دیتری ئاخفتنی.

ناف ژ لای هه‌بوونیته ژی دابه‌شی سه‌ر دوو جوران دبیت (زامدار: ۲۰۱۱: ۱۷-۲۸):

نافی به‌رجه‌سته: ئەو نافه‌ کو به‌ر ئیک ژ ئەوان ئەندامین هه‌سستپیکرنی یان پتر ژ ئەندامه‌کی هه‌سستپیکری دکه‌فن، وه‌کی: دار، گول، چیا، ... هتد.

نافی نه‌به‌رجه‌سته: ئەو نافه‌ به‌روفاژی نافی به‌رجه‌سته، ناکه‌فیته به‌ر ئەندامین هه‌سستپیکرنی، به‌ل هه‌بوونا خۆیا لۆژیکی هه‌یه، وه‌کی: دیو، ئەهریمه‌ن، ئازادی، ... هتد.

۱-۲-۲- جیه‌نافی سه‌ربه‌خۆ: ئەو پشکه‌ جهی نافه‌کی دگریت و هه‌می ئەرکین نافی بخۆفه‌دگریت، کو ب شیوه‌ی فۆرمه‌کی سه‌ربه‌خۆ ده‌یته بکارهینان.

کۆمه‌لا ئیکی: (من، ته، وی / وی، مه، وه‌هه‌وه، وان)

کۆمه‌لا دووی: (ئه‌ز، تو، ئەو، ئەم، هین / هوین، ئەو)

۱-۲-۳- هه‌فالناف: پشکه‌کا ئاخفتنی و ب سالوخه‌تکرنا نافی رادبیت و "بریتییه له‌ یه‌کێک له‌ به‌شه‌کانی ئاخوتن و خۆی جودا ده‌کاته‌وه، چی له‌ په‌گه‌زی (ناو) و چی له‌ به‌شه‌کانی تری ئاخوتن" (بابان: ۲۰۱۴: ۹۴)، ب هه‌مان شیوه‌ی نافی جورین وه‌کی (چه‌ندی، چاواپی، ژماره، رۆنانی، ... هتد) بخۆفه‌دگریت، که‌واته‌ ب نافی هه‌فالناف چ به‌ای خۆ نینه، چونکی وه‌کی مه‌ ئاماژه‌ پندا ئەرکی سه‌ره‌کیی هه‌فالنافی ب تئ سالوخکرنا نافییه.

۱-۲-۴- کار: گرنگترین پشکا زمانیه‌ی و رویدانه‌کی دگه‌هینیت، چونکی گرنیدای دوو لایه‌نی دیتری (که‌س و ده‌م) ییه، کرۆکا کاری دده‌نه دیارکرن و کار ژی نایته‌ کار و چ رویدانان ناگه‌هیت، ئە‌گه‌ر ئەف هه‌ردوو پیکه‌ینه‌ره‌ نه‌بن، دیسان ئەف پشکه‌ژی جورین وه‌کی (رۆنان، هه‌بوون، ده‌م، هیز) ان هه‌نه، که‌واته‌ "د زمانی کوردیدا هه‌ر که‌ره‌سته‌کی ئەم بشین بیژینی کار، بیدقیه‌ بکیمیقه‌ د پیکه‌اتا ویدا دو پیکه‌ین هه‌بن کو (بنیاتی کاری ((Base)) و تاف ((Tense)) ن کو هه‌بوونا ئیکی ییدی ده‌سه‌لمینیت و ژیلی فان دشیاندایه‌ ئەف هه‌ر سی پیکه‌ینه‌ ژی دکاریدا هه‌بن: (نیشانان نه‌ری، ریژه ((Mood))، ئەسپیکت ((Aspect))، ئانکو کار دناف خوه‌دا که‌ره‌سته‌کی فره‌ مۆرفیمه‌" (بائیز عمر أحمد: ۲۰۰۸: ۸۵) و بنیره (خلیل: ۲۰۱۳: ۲۰-۲۱).

دیسان کار ژ لای ده‌میقه‌، دابه‌شی سه‌ر هه‌ردوو ده‌مین بوری و نه‌بوری (نه‌و، ده‌یت) ب دبیت:

کاری بوری: ئەو جوری کارییه، کو رویدانا ئەوی بو ده‌می بوری و به‌ری نوکه‌ دزفیته‌فه، وه‌کی: گۆت، هات، چوو، ... هتد، ئانکو "کرداری رابوردو و ئەو کرداره‌یه، که‌ پرۆتسیسی روودانه‌که‌ی پیش ئاخوتن بکه‌وی" (مارف: ۲۰۰۰: ۲۰۰).

کاری نه‌بوری دابه‌شی سه‌ر هه‌ر دوو جورین (نه‌و، ده‌یت) دبیت:

کاری نه‌بوریی نه‌و: ئەو جوری کاری نه‌بورییه، کو ژ لای ده‌میقه‌ بو ده‌مه‌کی نێزیک پشتی ئاخفتنی دزفیته‌فه، وه‌کی: دیژم، هه‌لدگرم، ده‌یم،

...هتد.

کاری نه بوریی دهیت: ژ ناڤی تهوی دیاره ئه و جوړی کاری نه بوریه، کو ژلای دهیغه بو دهمه کی درتیز پستی ئاخفتی و د داهاتیدا رویددهت، وه کی: دی بیژم، دی چم، دی هلکه م، ... هتد.

۲- ده ستنیشانکرنا ریژهیا بکارهینانا پشکین ئاخفتی د دیوانا (ئه ز و ئاگر) یا (هزرغان عبدالله) یدا:

۲-۱- بکارهینانا ناڤی: ب گشتی د دیوانا (ئه ز و ئاگر) هوزانغان ناڤی وه کی پشکه کا ئاخفتی ب پلا ئیک بکارهینایه، ب تایبه تی ناڤی بهرجهسته کو ب ریژهیه کا پتر ب بهراورد ل گهل ناڤی نه بهرجهسته هاتیه بکارهینان، ئه فهژی بو تهوی چهندی دزفریته فه، کو بابته هوزانین کوردی یین تهوی سهردهمی ل دهف هوزانغانی پتر بهرهف بهرجهسته ییوونیه چوویه:

ته ژیر ناکه م

رؤژهك نینه ...

بیرهاتنید ئه فینا ته

ئه ز نوی نه کم

شهفهك نینه ...

د ناف کفانی ژینا من دا

رهنگی له یزینا ته لیفتید ته

وینه کی پر ئاشوپ و ده م

نه نه خشینم ، دروست نه کم

گافهك نینه ...

دهفی خو پی تینی ژ په یفا

په یفتید په یوهندی به ژنا ته

ئه ز ته نه کمه م

شوین بیرهاتنهك ژ من ناچیت

دهما دچی

هوزانه کی ژ ئاخینید فی دلی خو

ل سهر په ریډ دهفته را خو

ئه ز چینه کمه م

نفتستهك ژ من نابوریت

هزار چرایید فه مری

ئه ز هل نه کمه م

...

(عبدالله، ئه ز و ئاگر، ل ۱۱-۱۲)

ئه گهر ئه م بنیرینه ریژه و ژمارا بکارهینانا ناڤین بهرجهسته د ئه فی هوزانیدا، دبیین کو ژماره و ریژهیه تهوی گه له ک پتره ب بهراورد ل گهل ناڤین نه بهرجهسته، وه کی (ژین، له یزین، نفتسن)، ب په ننگه کی هوسا کول دویمایهیا هوزانی هزرا بهرجهسته پی و ماددی ب تهواوی زال دبیت.

دیسان د هوزانه کا دیدا ب نافونیشانی (به نگیمه)، ئه ف ریژهیه ب روون و ئاشکرا دیاردبیت، کو هوزانغانی گرنگیه کا زیده ب بهرجهسته ییا

بابهت و نافهروكا هوزاني دايه، چونكي ههردهم ئهوى فيايه راسته و راست تبالا خو دانيته سهه ئهوان ئاريشه و ئيش و ئازاران، ئهوين ب سهه ميلله تيدا هاتين و ديترت:

بهنگيمه

ههري رندي هو ههفالي

من ل بهر بو

نامهك رهنگين، په يقيد شرين

بوته ريكه م . . ب نقيسم

من نه زاني

نه ژ ته فني دا پيرا خوه

نه ژ وه ريسي با پيري خوه

نه ژ كوفانيد خه ريبيا خوه

بوته بريسم

من خوه بهردا ناف بازاري

باژيره كي مهنگ و بي دهنگ

تشته كي هيژاي ته نه بو

په يقه كا ب هيسا من نه بو

تا ئيفارهك دور و درهنگ

هيژ نه هاتي ره فه ندي من

سواري چه لهنگ

...

بگورا (خه جا سليقي) كه م

گهه نه ز وه كي

سيامه ندي . .

كه فرئ (سيپاني) ماچيكه م

ئه ز بهنگي مه.

ئه ز بهنگي مه.

ئه فينا ته ل ناف دل من

. . كوتا نابيت . .

. . كوتا . .

. . نابيت . (ل 33، ل 34-35)

د ئه فني هوزاني تيدا جاره كا دي ريژه يا بكارهينانا نا فني بهرجه سته ي، گه لهك ژ نا فني نه بهرجه سته ي زيده تره، داکو پتر ده رپيني ژ هزر و بير و په يامين خو بکهت، كو نافين نه بهرجه سته ب تني برتيني ژ (كوفان، خه ريب، ئه فين) و بووينه پيکه ي نه ره كين بچويك ژ ئه وان نافين د هوزاني دا هاتينه بكارهينان.

ئەم دشتين ئەنجامى ئامارا ئافين بەرجهسته و نەبەرجهستهيا بكارهاتى د خشتى ژماره (۱) دا بدەينه دياركرن:

نەبەرجهسته ئافين	بەرجهسته ئافين	لرژەياگشتى
99	1082	
سەرجمى گشتى يى ئافين بكارهاتى = (1181) ئاف		
%8	%92	لرژەياگشتى %

خشتى ژماره (۱)

۲-۲- بكارهينانا جيھنافين سەربەخۆ: بكارهينانا جيھنافين كۆمەلا (من) ل دويف ئامارا خشتى ژماره (۲) بلندترين ريزهيا بكارهينانى بخۆفەدگريت، ئەفەزى ئامازەيه بۆ بالادەستبونا خودى ھۆزانفانى د ئاف جفاكيدا.

وان	وھ	مە	وۆ	وى	تە	من	لرژەياگشتى
11	2	19	5	9	82	180	
سەرجمى گشتى يى جيھنافين سەربەخۆ كۆمەلا (من) = (308) جيھناف							
%3	%1	%6	%2	%3	%27	%58	لرژەياگشتى %

خشتى ژماره (۲)

دەمى جيھنافين (من) و (مە) شىوازى دەربىرى و نواندى نيشانددەن، ھەر ل ئەوى دەمى جيھنافين ديترى وھ كى (تە، وى/وى، وھ، وان) ب تايبەتى (تە، وھ) شىوازى ئاراستە كرنا بەياما ھۆزانى نيشانددەن، ئەف چەندە (بابەتى) بوونا ھۆزانين ھۆزانفانى دياردكەن، ھۆزانفان د ھۆزانا (من گۆت ئەرى) دا ديپزيت:

- من گۆت ئەرى
- من گۆت : ھەيقى تو ئاشقى
- گوتە من : بيزە جيھانى
- من گۆت دەيكي تو ئاشقى
- گوتە من : بيزە لاندكا من
- ل بەر مەندالى و شير داني
- ھاتم من گوت بلبە كى : تو ئاشقى
- بلبل كەنى نوگوتە من : سورگولە كى
- ھەمى دەردى من دزاني
- گەريام . . گەريام من گۆت و گۆت
- ھەر تىشتە كى من ديتى جۆت
- من زى پرىسى
- من باش زانى
- ئەزم سەركيشى فيانى
- گەر بيزنە من : تو ئاشقى

دی بیتم : ئه‌ری . . ئه‌ری . . ئه‌ری

... (٣٦٧)

هه‌روه‌کی دیار د ئه‌فان چهند دێرین هۆزانا به‌ریدا هوسا دیاردبیت، کو جیهناڤی سه‌ربه‌خویا (من) د رێزا پله‌یا ئیکتیدایه و (١٣) جارن هاتیه بکارهینان، چونکی هۆزانفان ب ره‌نگه‌کی راسته‌وخۆ و به‌یژ شیوازی گوزارشتکرنی بۆ گه‌هاندنا په‌یاما خۆ بکاردهینیت، هه‌روه‌سا هۆزانفان ده‌هۆزانا (ئاگرم . . تو من دسوژی) دا دیژیت:

ئاگرم . . تو من دسوژی

راسته . . راسته

من یا چه‌ژ به‌ژنا ته‌ کری

ئه‌فر و ، به‌ری

من هزر دکر تو راستی یی

یا چو جارن به‌وسته‌ک خوار

جه‌ی خو لنگ ته‌ نه‌ کری

تو هه‌ر ئه‌و بوی

تو هه‌ر ئه‌وی

چاخنی من هزرا خوه‌ کری

خوه‌ ناسکری

من تو فیای

لنای هه‌فالا . . ل گوند و مالا

من په‌سنی سۆزید ته‌ کری .

لی به‌لی من باوه‌ر نه‌ دکر

ب تیرید دژوار دی من موژی

دی تو بارکه‌ی

بئاگری گه‌رمی ئیتوبنا ئه‌فینا خوه‌

ته‌ دفتین من ب سوژی

قه‌ت و قه‌ت من باوه‌ر نه‌ دکر

ته‌ دفتین من بپیشینی

بده‌ی به‌ر ئاخینا . . ژانا

من بمرینی

ب تنی . . تنی هه‌ر تو بژی .

... (٥٣ - ٥٤)

ب هه‌مان شیوه‌ د ئه‌فی پارچێژیدا دبیین، کو دیسان رێزه‌یا بکارهینانا جیهناڤی (من) د رێزا ئیکتیدایه و (١١) جارن هاتیه بکارهینان و دووباره‌ کرن، داکو جه‌خت ل سه‌ر ده‌ربیرن و گه‌هاندنا په‌یاما فه‌شارتییای د ده‌روونی هۆزانفانیدا بۆ به‌رامبه‌ری به‌یتته‌ ئاراسته‌ کرن و به‌رامبه‌رزی

پێ داخبار ببیت و تووشی نازراندنی ببیت.

دهرباره ی بکارهینانا جیهناقین کومه لا (ئهز) ژ ی ل دویف ئامارا خشتی ژماره (۳) هه ر دوو جیهناقین (ئهز) و (تو) بلندترین رێژه یا بکارهینانی بخۆفه دگریت و جیهناق (هین) ژ ی ب هیچ رهنگان نه هاتیه بکارهینان، ئه فه ژ ی ئامازه یه بو بالاده ستبونا خودی هوزانقانی د ناف جفاکیدا.

ئهو	هوین / هین	ئه م	ئهو	تو	ئهز	رێژه یا گشتی
50	نینه	70	10	101	101	
سه ر جهمی گشتی یی جیهناقین سه ر به خو کومه لا (ئهز) = (332) جیهناق						
%15	%0	%22	%3	%30	%30	تیکراری ژه یا %

خشتی ژماره (۳)

ههروه کی د هوزانا (هۆر، کۆر، دۆر دنێرم) دیاردبیت:

هۆر، کۆر، دۆر دنێرم

دی شه فه کی . .

ل کومتید بلند بمه میفان

من دهر نه که ی

وه کی ئه ز هاتمه دزیه کی . .

...

وه کی ئه ز هاتمه نانه کی

ته نکه لیفان بکه ناسکه نان

بزکی برسی . .

من پێ هیقی . . نه فه گێره

وه کی ته زانی ئه ز هاتم

بو بیهنه کی . .

...

ئه ز نه دزم

دا ئه ز ب هیمه دزییا

نه ی تر سوکم

خوه فه شیرم ل سه رید رییا

ئه زم رنیفنگ ل نیفا شه فا

ئه زم نافی روژا شه پال

دی گه هینم هه می ده فا

ئه زم هه فال سه ری روژی

(۵۰ - ۴۹ل) ...

د ئەوان چەند دپړیندا هۆزانا بەری نوکەدا بکارهینانا جێهناڤی (ئەز) لدویف ئامارا خشتی ژمارە (۳) بلندترین ریزەیا بکارهینانی بخۆفەدگرت، دیسان ب تێ د ئەفان چەند دپړین ئەفۆ هۆزانیدا (۸) جارن هاتیە بکارهینان.

هەرئەفینامن یانویە

گەر تو گولی

چما بێهنا تە ناھیت من ؟

یان تو گولە کا بێ بێهنی

یان نەخشی تە ژ شیلانی یە

یان ژ پەیفایا تو یا تێهنی

...

تو بێ رەنگی

تو بێ بێهنی تو بێ دەنگی

بو تە ستاران د بێژم

تو د دەگری دەکە یە گری

(۶۷ - ۶۶)

...

د ئەفان چەند دپړاندا هوسا دیاردبیت، کو جێهناڤی (تو) ژى ب شیویە کێ چالاک و کاریگەر هاتیە بکارهینان و تیدا (۶) جارن ئاماژە پێهاتیەدان و د دپړین هۆزانیدا دووبارە بوویە، چونکی وەکی بەری نوکە جەخت ل سەر هاتە کرن، گوزارشتکرن شیویە کێ گرنگ و کاریگەر بوویە ل دەف هۆزانفانی، ل دەمی فەهانندن و نەفیسینا هۆزانیدا.

۲-۳- بکارهینانا هەفالنای: هەفالنای وەکی پشکە کا زمانی د هۆزانین ئەفۆ دیوانیدا، وەکی پشکین دیترب ئاویە کێ کاریگەر هاتیە بکارهینان، نەخاسمە هەفالنای چاوی کول دویف خشتی ژمارە (۴) د ریزا ئیکتیدایە و د دویفدا هەفالنای ئاماژی و کراو و چەندی دەین.

هەفالنای چاوی	هەفالنای ئاماژی	هەفالنای چەندی	هەفالنای کراو	ریزەیا گشتی
131	65	1	3	
سەرجمی گشتی یی هەفالنایین بکارهاتی = (200) هەفالنای				
%65,5	%32,5	%0,5	%1,5	تیکراریزەیا %

خشتی ژمارە (۴)

گەلئەشقی

...

ل هێفیا تەنە چافید خومار

چافید خری

بون هیلینا روندکئید زەلال

سینگ خری

پربول سەر توز و گەمار

باخید گولا

ئەو كەتینە دەستی ئەیار

(ل ۸۰)

دەمی ئەم بئیرینە ئەفی پارچە ھۆزانی، دبیین ب تئ ھەفالنائی چاواپی (۵) جارن ھاتیە بکارھینان، ئەفە بەلگە یە بۆ گرنگییا ھەفالنائی چاواپی و چالاکبوونا ئەوی د ھۆزانئین ھۆزانفانی ب گشتی و د ئەفی دیوانئیدا ب تاییبەتی.

دزیامن ژشەفی

...

دافئید زەر و سور و سپی

بو بەژن و بالا پر بلند

...

خەونە کا پر ب ھیز فەخواند

...

نە دافئید سور و زەر و سپی

(ل ۸۵ - ۸۶)

...

جارەکا دی د ھۆزانا د سەریدا ھەفالنائی چاواپی ب رێژە یە کا زۆر ھاتیە بکارھینان و ژمارە یان ئەوان (۸) ھەفالنائفن، ھندەك جارن ھەفالنائفن چاواپی دوو بۆ سی، یان چەند جارەکان د ئێك ھۆزانئیدا دووبارە دبئەفە.

۲-۴- بکارھینانا کاری: د ئەفئیرئیدا دبیین رێژە یان بکارھینانا کاری ژ رێژە یان بکارھینانا (جئینافئین سەربەخۆ، ھەفالنائف) ی پترە وەکی د خشتئ ژمارە (۵) و (۶) دا دیارە، ب تاییبەتی کاری دەمی نھو و د دویشدا کاری بوری و دەھت، بئگومان ئەف چەندە بۆ ئەوان ئەگەران دزفئیتەفە: ۱- بەھراپتریا ھۆزانئین ئەفی دیوانئ چیرۆك و سەرھاتئین دلدارئ یئین ھۆزانفانی بخۆنە و گرنئیدای (خودی) یەتا ھۆزانفانینە، کو نافبری خۆ کرئە خۆدئکا ئەوان بابەت و سەرھاتی و روئیدانئین دناف مئللەتی ئەوئیدا چئبووئین.

۲- ھۆکاری دووئ ئەو کول دەمی نفئسئنا ئەوان ھۆزانان د دیوانە کئیدا ژئیی ھۆزانفانی بچوئک بووئە کو د ژئیی گەنجئیدا بووئە، چوئکی ئەف ژئییە بووئە ئەگەر کو ھەلچوونا ئەوی زئدەتر بئت و ب رەنگە کئ زئدەتر کاری بکاربھئئیت.

کاری نەبوری		کاری بوری	لرئیزمیا گشتئ
دھئت	نھو		
252	471	397	
سەرجمئ گشتئ بی کارئین بکارھاتی = (1120) کار			
%23	%42	%35	لرئیزمیا %

خشتئ ژمارە (۵)

سی بەندئد ئەفئئ

لئ ھە ی لئ یاری

چاڤئيد ته كۆرڧن

ژ دەريا كۆر ترڧن

كەزى ڤد ته دۆرڧن

ل بيا بانان مينا رۆباران

ئەو درنژ ترڧن

گەر تو رهوشه نى ئەز رهوش پەرئيس ڧم

(۹۱ل) ...

د هۆزانا بوريدا كارى دەمى نهو و رەگى كارى ژى ب شيوهي (ڧ) هاتيبه و دەرپرئى ژ رويدانا كاران بۆ دەمه كى نيزيك ژ پيشبينيان دكەت و (۵) جاران هاتيه بكارهينان، ئەفەژى بەلگەيه بۆ بجهينانا هئىڤى يين هۆزانقانى د داها تيبه كا نيزيكدا.

ئەڤين

ئەڤين

ئەڤينداربوم

هەرۆ سپئيدى . .

من زهريه كا شهنگ درامويسا

هەرۆ سپئيدى . .

من جاره كى

خوه د چه ماند بو به ژنه كى

دئمهك گولى د ئاليسا

(۳۰ل) ...

د ئەڤى هۆزانئيد، دەمى رويدانا كارى د بورئيدايه و هۆزانقانى قيايه رويدانين بورى بكه ته كه رهسته بۆ نيشاندانا ئيش و نازار و خۆشى و هئيفيان د نوكه دا و (۴) جاران دووباره بوويه، كو وه كى شانۆگه ريبهك نيشا وەرگر (گوهدار، خوانده فان) ى ددهت، ئەو رويدانين بورى بۆ ئەوى گەلهك گرنگه بۆ فەژاندن و برئقه برنا ژيانى.

چار . . . نامه ژ خانمپرا .

...

من ترسه ته كۆڤى بكم

ژ ئەسمانى . .

هئىڤى ڤد من تو دەر كهڤى

دى ويران بيت كه لا دلى

دى بن لولاڤ

دى گودزن شهنگه كڤى

ئيدى تو بكولكى ئەڤينا . .

من ناكهڤى

(۴۴ل) ...

د ئەفتریدا جیاواز ژ هەردوو دەمین (نھو، بوری)، دەمی دەھت ژی د ریزا سیتی یا دەمی رویدانان دەھت د ئەفی ھۆزانیدا، چونکی ئەگەر بەراورد بکەین لگەل ھەر دوو دەمین دی، کیمتر ھاتیە دووبارە کرن و (٤) جارن ھاتیە بکارھینان، ئەگەر ژی ئەو ھۆزانقانی نەفایە فیان ھیتی یین ئەوی بەھینە پشتگۆ ھافیتن و بۆ دەمە کی دریز بەھینە بجهھینان، بەلکو فیایە بۆ دەمە کی نزیك ب ئەوان ھیتی و ئومیدان بگەھیت. ل دویمایھی ئەم دشتین سەرجمە ریزەیا گشتی یا بکارھینانا (ناف، جیھنافین سەربەخۆ، ھەفالناف، کار) ی د ئامارە کا گشتی و د خشتی ژمارە (٦) دا بدەینە دیارکرن:

ژمارابکارھینانا	ژمارابکارھینانا	ژمارابکارھینانا جیھنافین	ژمارابکارھینانا	ریزەیا گشتی
کاری	ھەفالنافی	سەربەخۆ	نافی	
1120	220	640	1181	
سەرجمە ژمارا پشکین زمانی یین بکار ھاتی = (3161) پشکین زمانی				
ریزەیا بکارھینانا	ریزەیا بکارھینانا	ریزەیا بکارھینانا جیھنافین	ریزەیا بکارھینانا	تیکراریزەیا %
کاری	ھەفالنافی	سەربەخۆ	نافی	
%36	%7	%20	%37	

خشتی ژمارە (٦)

ئەنجام:

- ١- زیدەباری ئەوی چەندی کول دویف ریزا ئاماری ژمارە کا زیدەیا جۆرین ئاماری ھەنە، بەل د ئەفی ھە کۆلینیدا ب گشتی پشت بەستن ل سەر سادەترین جۆری ئاماری کو ئامارا ریزەیا سەدی (%). یە ل دویف سەرجمە ھۆزانین ئەوی دیوانی ھاتیە کرن.
- ٢- د سەرجمە ھۆزانین دیوانا (ئەز و ئاگر) دا، ریزەیا بکارھینانا نافی ب پلا ئیکی دەھت و ھەفالناف ب پلا دویمایھی دەھت، واتە ھۆزانین ھۆزانقانی د ئەوی قۆناغیدا ھەلچوونە کا کیمتر تیدا ھەبوویە و خافبونا دەروونی ھۆزانقانی نیشانددەت، ژ لایە کی دیترفە بلندییا ریزەیا نافی ھوسا دیار دبیت کو شیوازی ئامازە و جەختکرنی ل دەف ھۆزانقانی گەلەك زیدەترە.
- ٣- ریزەیا بکارھینانا نافی بەرجەستە ی ژ نافی نە بەرجەستە ی وە کی پشکە کا زمانی زیدەترە، چونکی ھزرکنا ھۆزانقانی د چوارچووقەیا پەیفین بەرجەستە یی دراوہستیت و وەراری ناکەت، ھندەك جارن د ھندەك بارین دیترا نە چاردبیت پەیفین نە بەرجەستە یی بۆ دەربینا ھزر و خەیا لین خۆ بکاربھینیت.
- ٤- دەربارە ی جیھنافین سەربەخۆ، نەخاسمە د کۆمەلا (من) دا، جیھنافی (من) و د کۆمەلا (ئەز) دا، جیھنافی (ئەز، تو) د بلندترین ریزەیا بکارھینانیدا، ئەفە ئەوی چەندی دەسەلمینیت کو بەرھراپتیا ھۆزانین ھۆزانقانی د ئەوی دیوانیدا شیوازی گوزارشتکرن و دانوستاندنی ل گەل بەرامبەری بخۆفە دگریت.
- ٥- د پشکا ھەفالنافیدا ب گشتی ھەفالنافی چاواپی ریزەندییا ئیکی وەردگریت، ژ لای ژمارە و ریزەیا بکارھینانیتفە، چونکی زۆربەیا ھەلچوونا ھۆزانقانی د ئەوان ھۆزاناندا ب ریزا چاوانییا دەربینا ئەوانە.
- ٦- دیسان دەربارە ی بکارھینانا کاری و ریزەیا ئەوی ژ لای دەمیقە، دبیین کاری دەمی نھۆب ریزەبە کا مەزن و زیدە و کاری دەھت کیمترین ریزەیا بکارھینانی ل دەف ھۆزانقانی بخۆفە دگریت، ئەفە ئەوی چەندی نیشانددەت کو زیدەتر ئاراستەیا ھۆزانین ھۆزانقانی ژ لای رویدان و لشینا کاریدا بۆ دەمی نھۆ و گەلەك کیم بەرەف ئاراستەیا دەمی دەھت دچیت.

لیستەیا ژێدەرەن:

ئێك - پەرتووك:

- ۱- بابان، شێركۆ (۲۰۱۴)، بەرەو رێزمانی ئاوەلناو، چ ۱، چاپخانەى منارە، وەزارەتى رۆشنییری و لاوان، هەولێر.
 - ۲- رەحمان، عەبدوللا (۲۰۱۷)، توێژینەوهى دەق لە روانگەى زمان و ئەدەبەوه، چ ۱، چاپخانەى رەوشەنییری، هەولێر.
 - ۳- زامدار، محمود (۲۰۱۱)، گەردانی ناو لە ناو زمانى كوردیدا، چ ۱، چاپخانەى رۆژەلەت، دەزگای توێژینەوه و بڵاوکردنەوهى موكریانی، هەولێر.
 - ۴- ساییر، پەریز (۲۰۰۶)، رەخنەى ئەدەبى كوردى و مەسەلەكانى نوێكردنەوهى شیعەر، چ ۱، دەزگای چاپ و بڵاوكراوەى ئاراس، هەولێر.
 - ۵- عیسی، هاوژین سلێوه (۲۰۰۹)، بنیاتی وینەى هونەرى لە شیعەرى شێركۆ بێكەس دا، چ ۱، چاپخانەى دەزگای چاپ و پەخشى سەردەم، سلێمانى.
 - ۶- مەرف، ئەورەحمانى حاجى (۲۰۰۰)، رێزمانى كوردى - بەرگی یەكەم - وشەسازى - بەشى پێنجەم - كردار، چ ۱، دەزگای چاپ و پەخشى سەردەم، سلێمانى.
 - ۷- مەرف، ئەورەحمانى حاجى (۲۰۱۴)، رێزمانى كوردى - بەرگی یەكەم - وشەسازى - بەشى دووهم - جێناو، چاپخانەى رۆژەلەت، هەولێر.
- دوو - نامەییە ئەكادیمی:

- ۱- أحمد، مەریوان حمە كەرىم (۲۰۲۲)، بنیاتی وینەى هونەرى لە شیعەرى (سالم) دا، نامەیا دكتورایى، كۆلیژا زمانى، زانكۆیا سلێمانى.
 - ۲- خلیل، كاوان أسماعیل (۲۰۱۳)، سینتاكسى كاری بنهەرت لە نیوان دایالیکتی سەرو و لورپی زمانى كوردیدا، نامەیا ماستەرى، فەكۆلتییا زانستپن مەرفایەتى، زانكۆیا زاخۆ.
- سى - گۆفار:

- ۱- أحمد، بائیز عمر (۲۰۱۱)، گرى د دایالیکتا سەرى یا زمانى كوردیدا ((گۆفەرا بادینى))، گ. زانكۆیا دەوك، ژ ۱، پەریهەندا ۱۱.
- ۲- ئەحمەد، فوئاد حسین (۲۰۱۷)، نوێگەرى لە شیعەرى پیرەمێرددا، گ. زانكۆى گەرمیان، ژمارەى تاییبەت بەكۆنفرانسی مانگی شەشى ۲۰۱۷، زانكۆى گەرمیان، گەرمیان.

جوار- دیوان:

- ۱- عبدالله، هزرفان (۱۹۸۳ - ۱۹۸۵)، ئەز و ئاگر، چاپخانەیا (الحوادث)، بەغدا.